

УДК 7.012.001.891

КОМПОЗИЦІЙНІ РІШЕННЯ КУБІСТИЧНИХ ПОЛОТЕН ОЛЕКСАНДРИ ЕКСТЕР

ГАЙОВА Інна, НІКОЛАЄВА Тетяна,
РУДЧЕНКО Антон, ГОРДІЄНКО Дарина
Київський національний університет технологій та дизайну, Україна
innagayova@ukr.net

Дослідження ідей, творчого досвіду і важливих здобутків українського авангардного мистецтва 1920-х років є важливою складовою процесу становлення прогресивної творчої особистості у вітчизняному дизайні. Творчість Олександри Екстер є прикладом формування індивідуального стилю, з використанням досвіду стародавнього мистецтва, національної спадщини і прогресивних ідей світової культури. Аналіз композиційних особливостей кубістичних полотен художниці надає змогу визначити характерні засоби і прийоми образної виразності та додатково відкриває шлях до розуміння глибокого змісту не тільки робіт художниці, а й напрямку кубізму в цілому.

Ключові слова: *основи композиції, мистецтво авангарду, кубізм, О. Екстер.*

ВСТУП

О. Екстер є видатною українською художницею, яка створила свій унікальний кубофутуристичний варіант абстракціонізму, що вміщує досвід західного авангардного мистецтва та української народної творчості. Вивчення засобів виразності та композиційних особливостей її робіт допомагає збагачувати творчий арсенал сучасного дизайнера, знаходити нові шляхи самовираження і самоідентифікації, що є особливо важливим у часи відродження національних культурних цінностей.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета роботи – вивчення основоположних факторів, що вплинули на творчий пошук, вибір першоджерел та формування стилістики творів О. Екстер; визначення характерних композиційних рішень та засобів образної виразності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Захоплення кубізмом визначило основи композиційної виразності творів О. Екстер. У багатьох роботах художниці спостерігаються кубістичні ідеї передачі змісту форми шляхом одночасного розкриття її видимих і невидимих сторін. Чисті кольори, спрощення та геометризація надають символічного значення формі, що відкриває шлях до діалогу із підсвідомістю глядача та передачі важливих образних характеристик [1].

Як провідниця прогресивного західного мистецтва, О. Екстер активно розвивала напрямок кубофутуризму в Україні. Унікальність її мистецтва

розкривається в органічному сплетінні двох генетичних гілок – грецької та слов'янської. У своєму творчому пошуку художниця зверталася до витоків обох цивілізацій: давніх мотивів античності та українських народних традицій. У її ескізах сценічних героїв часто спостерігається симбіоз скульптурно-атлетичної форми античності та властивих українській школі орнаментальності та барвистості, часто зустрічаються сріблясто-сірі та блакитні тони, властиві стародавнім фрескам [1, 2].

В творчості Екстер, спочатку відстежується нетривалий період імпресіонізму. Її натюрморти цього періоду співзвучні з роботами Ван Гога і його ідеями передачі об'єкту мовою рухливих потоків світла та кольору. На рисунку 1, а представлено натюрморт О. Екстер, де відчувається цей зв'язок у характері мазків, декоративній манері зображення фону і предметів, які разом утворюють суцільний барвистий килим. Вже на цьому етапі у роботах Екстер відчувається нестримана енергія світла.

а

б

Рис. 1. Роботи О. Екстер:

а – натюрморт, 1908 р. (ранній період творчості під впливом постімпресіонізму);

б – натюрморт, 1913 р. (кубістичний період творчості)

Характерними ознаками робіт художниці, які відносяться до кубістичного періоду її творчості, є логічний зв'язок всіх елементів композиції, ритмічність, членування поверхонь на двовимірні геометричні площини, порушення перспективи, наявність шрифтових елементів (рис.1, б).

Перші кубістичні твори О.Екстер належать кінцю 1910 – початку 1911 років. Відкриття мистецтва кубізму було для неї потужним поштовхом до нових творчих експериментів. У кубізмі, його структурних постулатах Екстер

знаходила логічні зв'язки об'ємів, виразних силуетів, композиції і ритму. Її цікавила здатність передавати предмети, ігноруючи пропорції і перспективу, можливість розкривати по новому зміст форми, грати об'ємами елементів, відчуваючи повну свободу від традицій академічного живопису. Водночас О. Екстер не приймала відношення кубістів до кольору, визнання його другорядної, виключно конструктивної функції. Кубістичні полотна Екстер завжди відрізняються багатою колористичною гамою, виразними кольоровими поєднаннями, тонкими градаціями відтінків [1, 2].

Художниця у своїх роботах вдало поєднала традиції етніки та нового мистецтва. Глибокий зв'язок Екстер з народною творчістю України виявився у період її роботи в артлі села Вербівка Полтавської області, де метою художниці було створення на основі народної творчості нового, прогресивного та професійного спрямування мистецтва. Проводилися експедиції селами з метою збирання та систематизації базового матеріалу для творчості. У нових роботах традиційні мотиви наділялися рисами нового кубістичного стилю [2].

У створенні костюмів для театру, художниця також зверталася до етнічних та історичних джерел, вивчала стиль та характер кожної епохи, кожного народу, на основі чого розробляла свій оригінальний синтетичний образ. Театральні костюми Екстер виглядали як тривимірне, пластичне і досконале ціле, що нагадувало живу кольорову скульптуру. Пластичність досягалась тим, що костюм вручну розписувався, складки поглиблювались за допомогою фарби, а головні лінії підкреслювались твердими підкладками. Костюми О. Екстер не стільки зшиті, скільки сконструйовані з різноманітних площин і майже завжди контрастні та динамічні. Вони ніби існують в лініях та кольорах ритмів людського життя. Враження статичності або динаміки досягається за допомогою тканин, що створюють рівноваженість, повільність, спокій, або навпаки, легкість, блиск, прискорення.

Важливим елементом руху стає і сам орнамент, що вкриває костюм, у якому Екстер ніби визначає закони нової «пластичної» теорії театральної сценографії. В пластичності театральних костюмів та декорацій О. Екстер визначається цілком наявне запозичення від українського бароко. Деякі ескізи, особливо ранні, відображають риси української архітектури першої половини 18 століття: біла ліпнина на бірюзовому тлі, гра світла і тіні, глибокі ніші, примхливі пілястри, характерні українські фронтони. Все це нагадувало кубістичну інтерпретацію українських рушників та гірлянд на фасадах соборів. Складні силуети порталів, що ніби накладаються один на один, відтворюють також досить поширені мотиви української парадної архітектури. Кольорова палітра костюмів здавалась нескінченною, пов'язувалась з мотивами багатой та яскравою української природи [1, 3, 4].

Конструктивістський період творчості О. Екстер починається у 1922 році. Мова конструктивізму у трактуванні художниці стала мовою зрозумілих простих форм, вільних співочих ліній, чистих кольорових площин [4, 5].

У своїх роботах Олександра Екстер поєднала принципи кубізму, конструктивізму та модерну, що стало основою розвитку стилю Арт Деко. Творчий шлях художниці-авангардистки Олександри Екстер, її талановиті ідеї багато років надихають досвідчених і молодих дизайнерів на створення

оригінальних, змістовних творів. У складних історичних подіях часу О. Екстер ніколи не втрачала орієнтири високого мистецтва [1, 2]. Об'єднавши античну культуру, етнічні мотиви та західноєвропейське авангардне мистецтво, О.Екстер дала поштовх новим напрямкам у мистецтві та дизайні. Її творчість є ключем до розуміння багатьох процесів та течій у сучасному культурному просторі [1, 3, 4].

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження визначено важливі складові у формуванні стилістики робіт О.Екстер: західноєвропейське авангардне мистецтво, українська народна культура, антична культура. Досліджено роботи різних періодів часу, композиційні рішення і засоби виразності, які були співзвучні із подіями життя та творчими інтересами художниці. Найбільш потужним засобом виразності багатьох її робіт є колір. Яскравий колорит полотн відрізняє її від інших відомих художників-кубістів того часу і нагадує про міцний зв'язок із українською культурою і мистецтвом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайова І., Николаєва Т. Українське авангардне мистецтво 1920-30-х років як суттєва складова основи сучасного дизайн-проекування *Актуальні проблеми сучасного дизайну*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 22 квітня 2021 р.): В 2-х т. Т. 1. Київ : КНУТД, 2021. С. 116–118.
2. Коваленко Г. 2005 Олександра Екстер та її студія. URL: <http://uartlib.org/oleksandra-ekster-ta-yiyi-studiya-kiyiv-1918/> (дата звернення: 16.02.2022).
3. Корниенко Н. Лесь Курбас и духовные основы украинского авангарда. URL: https://zn.ua/ART/les_kurbas_i_duhovnye_osnovy_ukrainskogo_avangarda.html (дата звернення: 12.02.2022).
4. Корниенко Н. Лесь Курбас: репетиція майбутнього. Київ : Факт, 1998. 468 с.

HAIOVA I., NIKOLAEVA T., RUDCHENKO A., GORDIENKO D. COMPOSITIONAL SOLUTIONS OF ALEXANDRA EXTER'S CUBIST CANVAS

The study of ideas, creative experience and important achievements of the Ukrainian avant-garde art of the 1920s is an important part of the development of a progressive creative personality in domestic design. The Alexandra Exter's works are an example of the individual design style formation, using the experience of old art, state heritage and world culture's progressive ideas. An analysis of the compositional features of the artist's cubist canvases makes it possible to determine the characteristic means and techniques of figurative expression and additionally opens the way to understanding the deep content of not only the artist's works, but also the direction of cubism as a whole.

Key words: *basics of composition, avant-garde art, cubism, O. Exter.*